

# #4 Vi elsker eksperter!

## Murens fal

00:00:18 Intro

Du lytter til Vi elsker eksperter en podcast produceret på Institut for engelsk, germansk og romansk på Københavns Universitet.

00:00:29 Vært

Velkommen til en ny episode af Vi elsker eksperter! en podcast med explainers i interviewform, hvor eksperter gør dig klogere på emner indenfor fremmedsprog, kultur og politik.

00:00:40 Vært

Mit navn, det er Cathrine og jeg er jeres vært I dag og med mig i studiet der har jeg dig Detlef Siegfried, velkommen til.

00:00:47 Detlef Siegfried

Tak

00:00:47 Vært

Du er jo professor på Institut for Engelsk, Germansk og Romansk her på Københavns Universitet, og du har blandt andet specialiseret dig indenfor det 20. århundredes tysk historie. Og derfor tænker jeg også, at jeg har fået fat i den helt rette til at fortælle lidt mere om murens fald, som vi skal snakke om i dag. Nu når vi skal snakke om Berlinmurens fald, så tænker jeg, at jeg godt kunne tænke mig at starte et helt andet sted, nemlig ved Berlinmurens opførsel.

For di hvad står Berlinmuren egentlig for? Det var jo ikke bare en mur. Det var vel snarere et symbol eller nærmest et emblem på den adskillelse, som der var i Tyskland på det tidspunkt og måske egentlig også i resten af verden. Eller hvordan? Hvorfor kom den her mur til at stå i Berlin?

00:01:32 Detlef Siegfried

Det er selvfølgelig et godt spørgsmål. Når du siger, at den var et symbol og et emblem, så synes jeg, du har ret i det. Men det var også meget kontant. Altså de udviklinger, som tyskerne havde, og den situation, som de har befundet sig i. Det var jo meget kontant, kan man sige. Men selvfølgelig, det er et også et symbol på opdelingen af verden efter Anden Verdenskrig, som i virkeligheden er sket langt før. Altså Berlinmuren manifesterer kun en situation, som er indtrådt senest i 1948, vil jeg sige.

Det er jo lidt forunderligt, egentlig har de allierede, der var modstandere af Tyskland og har kæmpet imod Tyskland, de har jo kæmpet på en front, om man vil. Altså amerikanerne, briterne, russerne var jo del af en samlet styrke imod nazityskland, men der opstår allerede konflikter i de afsluttende år af krigen, hvor det bliver klart, at interesserne er meget forskellige.

Russerne var interesserede i at udbrede deres magtområde mod vest, og vestmagterne var interesserede i at inddæmme den her russiske fremtrængen.

Så i virkeligheden opstår de her konflikter allerede i slutningen af Anden Verdenskrig, og de spidser til lige efter krigens afslutning, hvor det drejer sig om at få de to forskellige områder defineret.

Og så er det den amerikanske præsident Truman kommer med det, der senere bliver kaldt Truman-doktrinen, som siger, at verden er opdelt i to forskellige systemer. De har forskellige samfundskoncepter, og der er i virkeligheden ikke nogen tredje vej mellem de her to systemer, og i virkeligheden er det sådan, at Stalin ser lige sådan på tingene.

Der er allerede klart af definition, vi har at gøre med en verden, der er opdelt i to. Det ligger allerede fast. Og hvis vi så kigger på Tyskland igen.

Landet bliver delt senest i 1948 med den såkaldte valutareform. Vesttyskland skaber en ny valuta som hedder Deutsche Mark, D-Mark, og som ikke gælder i Østtyskland, som også kommer med deres egen deres egen valuta. Det baner allerede vejen for den statslige opdeling, som så sker lidt bagefter, nemlig i 1949, hvor forbundsrepublikken blev dannet i maj måned, og DDR bliver dannet i oktober måned '49. Så i virkeligheden er det sådan, at muren manifesterer og tilspidser en opdeling, som er sket langt før. Altså tyskerne har jo levet i to forskellige verdener, kan man sige. Forskellen var bare, at man havde mulighed, også som østtysker for at rejse til vest og også til andre lande. Det kunne man ikke med murens opbygning. Så det var den store forskel.

00:04:30 Vært

Ja, hold da op. For jeg tænker nemlig også, hvordan påvirkede muren tyskernes liv? Altså det her med, de ikke kunne rejse. Det må da have været enormt indskrænkende. På den måde at hele ens land bliver delt op.

00:04:40 Detlef Siegfried

Ja, men det med at rejse, altså det, tror jeg ikke, var det store problem i sig selv. Hvis vi nu tænker på nutiden, hvor vi rejser til Spanien og Frankrig og til USA. De her ting var selvfølgelig lige efter krigen en umulighed for de fleste tyskere under alle omstændigheder. Men det med at rejse det drejer sig først og fremmest om: kan vi rejse, kan vi se vores slægtninge, vores familie på den anden side af grænsen. Kan jeg rejse fra Hamborg til Østberlin eller fra Østberlin til Hamborg. Det er selvfølgelig det, det drejer sig om her og i virkeligheden. Hvis du spørger, hvordan kunne det egentlig være, at muren blev opført. Så har DDR-ledelsen jo altid sagt, at det her er en antifascistisk beskyttelsesvold. Det var deres definition.

Og bag den her definition ligger selvfølgelig en forestilling om, at vi har en aggressiv vest, der gerne vil overtage Østtyskland, og at Østtyskland skal beskytte sig i forhold til Vesten. Men i virkeligheden drejer det sig om, altså den virkelige grund var, at der var flere og flere østtyskere, der flygtede. Man kan sige, det var en slags flugt, for man skulle bare tage S-toget fra Østberlin til Vestberlin, og så var man på den anden side. Altså flugt, er det egentlig i virkeligheden først senere, da muren virkelig eksisterer.

Men de her rejser fra øst til vest, skete rigtig meget. Folk flyttede fra Østtyskland til Vesttyskland fordi livsbetingelserne var bedre i vest. Ikke kun hvad angår demokrati, men også meget med hensyn til konsum- og forbrugsmuligheder. Vi taler jo om en tid, hvor der er en stor stigning i materielt forbrug. Folk kan købe biler, tv og alt muligt, alle mulige ting som man ikke har haft før. Der er mulighederne

simpelthen bedre i Vesttyskland end i Østtyskland. Så der er forskellige motiver for østtyskere til at rejse fra øst til vest.

Det er meningsfrihed, det er forbrugsmuligheder etc. Så mange ting, og det fører til at antallet af dem, der flytter fra øst til vest, stiger fra slutningen af halvtredserne og rigtig meget omkring 1960 og 61. Så DDR-ledelsen har på fornemmelsen, at vi er nødt til at gøre et eller andet, fordi ellers udbløder vores land, så man ikke kan være sikker på næste morgen, når man kommer tilbage på fabrikken, om de ansatte stadigvæk er der, eller om halvdelen er væk igen. Så altså, det var på en eller anden måde klart, at DDR var nødt til at gøre et eller andet. Det har sin indre logik, vil jeg sige på den måde uden at retfærdiggøre det selvfølgelig.

Men der var mange forskellige meninger om, hvordan man skulle takle den situation. Altså Sovjet for eksempel var i starten imod sådan en mur. Det var først og fremmest SED-ledelsen, der var interesseret i at skabe den her eller skaffe en brat afslutning for at forhindre det også fordi at DDR's betydning i østblokken, som en beskyttelsesvold – et forsvarsanlæg. Så DDR var den stat, der forhindrede, at Østblokken, imploderede på grund af den der flugtbevægelse.

00:08:05 Vært

Detlef du har snakket lidt om muren som den her antifascistiske beskyttelsesvold. Man kunne jo også se det lidt som en form for magtdemonstration, altså ligesom nu skal I blive her inden for murens vægge. Eller hvordan?

00:08:21 Detlef Siegfried

Det kan man roligt sige, at det var en meget kontant magtdemonstration. For den forhindrede jo rent materielt, at folk ikke kunne flygte mere. Så det er sikkert rigtigt, og det var vigtigt for DDR at gøre det, fordi hvis man bare lod udviklingen ske som det skete, så vil landet jo også snart være tomt, altså for at tilspidse det lidt. Det var klart de skulle gøre et eller andet, og det var altså den der flugtbevægelse, der i virkeligheden var grunden til murens opførelse.

Men hvis man kun kigger på deres argumentation. Det der med en beskyttelsesvold, så er der alligevel en vis logik, fordi det var jo sådan, at Tyskland efter krigen ikke kun var delt med to Tysklands – Vesttyskland og Østtyskland, men der var også den de store gamle østområder Østpreussen, Pommern og Schlesien og så videre, som ikke var del af Øst- eller Vesttyskland, men del af Polen og Sovjetunionen. Og vesttysk politik gik ud på, at vi ikke bare skal genforenes med Østtyskland, altså DDR, men også have de gamle østområder tilbage. Det vil sige, i virkeligheden var det jo klart, at Vesttyskland ikke accepterede DDR som stat. Den fandtes ikke. I Vesttyskland blev DDR kun skrevet i anførselstegn eller der blev fundet nogle andre begreber for det "Panko", for eksempel, fordi det var den østtyske berlinske bydel, hvor DDR-regeringen sad.

Man sagde aldrig DDR eller Deutsche Demokratiske Republik, overhovedet ikke. DDR blev ikke accepteret som stat. Men så der lå også en trussel i forhold til Polen og Sovjet. Hvis man nu er virkelig bestræbt på at få de her gamle østområder tilbage til et samlet Tyskland, så er det selvfølgelig farligt for de to lande, ikke. På den måde giver den der konstruktion med, at vi i DDR er truet af Vesttyskland, mening. Det har en vis logik set fra DDR's side. Selvom det ikke var den reelle grund for murens opbygning.

00:10:28 Vært

Nej, det er rigtigt. Jamen, det kan jeg selvfølgelig godt se, at hvis man ser det fra deres synspunkt, så giver det jo mening på en eller anden måde. Hvordan er det så, man snakker jo også tit om den kolde krig i forbindelse med Berlinmuren, og hvad er det? Og hvordan hænger det egentlig sammen?

00:10:45 Detlef Siegfried

Altså den kolde krig er det jo fordi der har været en kæmpe magtkonkurrence mellem de her to verdenssystemer, hvis man vil kalde det med kapitalismen på den ene side og socialismen på den anden side.

Så som på nogle tidspunkter godt kunne have eskaleret til en varm krig, for eksempel i cubakrisen, 1962, hvor Sovjet stationerede nogle raketter på Cuba, der var det virkelig tæt på, og så var der andre kriser, hvor der var massiv konfrontation mellem de to magtcentre, kan man måske sige. Og så var der selvfølgelig mange forsøg på at destabilisere Østeuropa fra vestens side, og på at destabilisere Vesteuropa fra østens side, og der er mange kriser og opstande, hvor sådan nogle ting spiller en rolle, altså for eksempel USA's intervention i Chile, 1973, hvor de sørger for, at den demokratisk valgte præsident bliver kuppet eller Guatemala, eller Nicaragua eller afrikanske lande, hvor USA intervenserer for at forhindre, at der kommer kommunistiske regeringer eller omvendt selvfølgelig, at Østblokken prøver at få opstande eller trække de uafhængige stater fra Afrika for eksempel over på deres side.

Og støtter militæriske oprørere med våben og så videre. Altså det er sådan nogle stedfortræderkrige, der finder sted. Men altså det, der bliver forhindret, er en kæmpestor krigsmæssig konfrontation mellem de to. Men det der med den kolde krig, det giver rigtig god mening at sige det på den måde. Der er selvfølgelig forskellige faser og altså konjunkturer, hvor det bliver mere eller mindre varmt. Hvor det...

00:12:39 Vært

Og med varmt der mener du altså med våben, eller hvordan eller hvordan skal det forstås?

00:12:42 Detlef Siegfried

Ja, våbenmæssig konfrontation ja, som sagt, der er stedfortræderkrige, der finder sted forskellige steder i verden, hvor de to blokke kæmper mod hinanden gennem støtte af de to parter, der kæmper for eksempel i Paraguay – altså Sandinistas, altså som er en socialistisk bevægelse på den ene side og så de USA-støttede Contras på den anden side. Det er det jeg mener med en stedfortræder i krige.

00:13:07 Vært

Jamen, det giver jo rigtig god mening. Hvad sker der så, hvorfor vælter muren så. Nu hopper vi lidt i tiden.

00:13:17 Detlef Siegfried

Men jo men altså det giver også god mening, for det er jo afslutningen af den kolde krig, fordi den ene part sejrer, ikke.

00:13:22 Vært

Og hvem er det, der sejrer?

00:13:25 Detlef Siegfried

Ja, det er selvfølgelig USA, der sejrer, fordi Østblokken opløses. Alle de der stater, som før har hørt til under Sovjet, de transformerer sig og bliver til demokratiske – ikke altid super demokratiske – regimer.

Men de er i hvert fald altså ikke socialistiske mere. Så der sker en opløsning og grunden til det er for det første økonomisk og militær. Østblokken var simpelthen ikke, især Sovjetunionen, i stand til at konkurrere med den høje oprustning, som kom fra USA's side eller fra vestens side.

Det var de var simpelthen ikke i stand til at konkurrere med, altså at opretholde den oprustning økonomisk set, så de var ved at kollapse økonomisk, og det gælder også DDR, så det var en vigtig grund til, at der overhovedet kommer reformideer op i sovjet. Det var jo Gorbatsjov, som lige døde, som var initiativ for de her store reformer i Sovjet. Altså der var de to store begreber, som han prægede. Den ene hed "perestrojka", og betyder omformning, forandring og det andet begreb var "glasnost", der betyder transparens.

Så det var hans formål, kan jeg måske sige for at forandre Sovjet som system som blev set positivt på fra nogle af de andre socialistiske lande, men negativt set fra andre, og DDR's ledelse var ikke enig med Gorbatsjov. De så faren i, at hvis det går for langt, så taber de magten, hvilket jo i virkeligheden også skete. Og en ting som også var del af Gorbatsjovs regeringstid. Det var, de andre socialistiske lande. Altså før var det sådan i den såkaldte Brezjnevs doktrin – Bresjnev var en af de mere gamle, tidligere sovjetiske ledere – og doktrinen betød altså, at alle de socialistiske lande skal være Sovjetunionen tro. De må ikke gå deres egne veje. Efter 1968, efter indmarch af sovjetiske tropper i Tjekkoslaviet, så stod det klart, at der er ingen socialistiske lande, der må gå deres egne veje. Men det er blevet forandret under Gorbatsjov.

Altså han gav de andre stater frihed til at lave deres egen slags socialisme, som de nu lige syntes. Altså det var selvbestemmelse i stedet for underordning under sovjetiske interesser. Så det gør selvfølgelig, at der i stedet for en centralisering, sker en decentralisering. Alle går deres egne veje, og også de nationale eller nationalistiske bevægelser bliver stærkere.

00:16:26 Vært

Men altså så der sker en decentralisering kan man sige, folk de bliver mere opmuntrede til at gå med det de gerne selv vil? Eller hvad skal man sige? Man skal ikke indordne sig, man skal ligesom...

00:16:36 Detlef Siegfried

Altså jeg kan måske forklare det i forhold til DDR. Det tager lang tid før end en indre opposition rigtig gør sig selv hørt i offentligheden. Folk var jo ikke vant til at demonstrere for deres egen interesser, man gik til demonstrationer, men Det var statsligt organiserede demonstrationer.

Fra foråret 1989, der begynder folk at blive mere selvbevidste også på grund af noget valgfusk i kommunalvalget i 1989. Folk er meget kritiske over for det, og folk går på gaden og demonstrerer, og i samme åndedrag er det sådan, at flere og flere begynder, nu kan man sige virkelig at flygte, over Ungarn. Men altså over den ungarske østrigske grænse. Så de tager på ferie til Ungarn. Men så flygter de til Østrig. Andre tager til Prag og går ind på den vesttyske ambassade, for eksempel. Det er også nogle ting, som man gør, så der sker en virkelig massiv bevægelse nedefra. Og så kommer der de store

demonstrationer i efteråret 1989, hvor folk virkelig i meget større mængder, går på gaden til de såkaldte mandagsdemonstrationer fra oktober 1989.

Der er forskel mellem det, der sker i '89 og det der er skete i 1953, hvor vi havde en befolkningsopstand, i DDR. Forskellen er, at i '53 indgreb sovjetiske tropper, Sovjet var jo besættelsesmagt i Østtyskland. De troede ikke, at der var ved at ske en opstand, så det var DDR-regeringen, der bad de sovjetiske tropper om at intervenere, og det gjorde de. Men det sker ikke i '89. Fordi der er en anden politik i sovjet altså uden den der omvæltning i spidsen af Sovjetunionen, ville der aldrig være sket noget i DDR.

00:18:39 Vært

Nej, det er interessant.

00:18:40 Detlef Siegfried

Så set var en vigtig forudsætning for murens fald.

00:18:43 Vært

Ej, det er da virkelig spændende, og hvad sker der så efter? Altså hvad er ligesom de efterfølgende konsekvenser, så vælter muren og er det så bare...? Så skal vi til at bygge Tyskland op igen eller hvad er ligesom?

00:18:56 Detlef Siegfried

Det er en proces. Altså i første omgang er det ikke helt klart, for de vesttyske politikere, hvad de skal stille op med den situation, for det var fuldstændig overraskende, at det skete, at muren væltede den 9. november '89. Men så kommer Kohl som er vesttysk forbundskansler og siger, at jeg har en plan for, hvordan vi kan lave en konføderation, og det betyder, at begge stater fortsat eksisterer på en eller anden måde, men altså, at de arbejder meget tættere sammen end de har gjort før. Men altså, så udvikler sig den der dynamik nede fra i DDR og i den retning at, du ved i første omgang, der var de der paroler, der blev råbt på demonstrationerne "Wir sind das Volk". Altså vi er befolkningen, men så i løbet af november så kom der et nyt slogan der hed "Wir sind ein Volk", så man kan sige altså "Wir sind das Volk", det betyder, man insisterer på, at vi er dem, der egentlig skulle bestemme, hvad der sker i vores stat. "Wir sind ein Volk", det betyder, vi østtyskere og I vesttyskere, vi hører sammen som befolkning. Det er, hvis man vil, et etnisk nationalt argument. Så pludselig kommer der en dynamik nedefra, hvor det bliver klart, at demonstranterne i Østjylland kræver en genforening, altså ikke bare en konføderation, altså at man arbejder sammen. Det er det mindste man kunne forestille sig. Men altså en virkelig genforening.

Og det er den her tendens, som bliver meget, meget stærkere i løbet af den første halvdel af 1990. For østtyskerne var selvfølgelig interesserede i demokratiske friheder, men de var også meget interesserede i at deltage i den vesttyske velstand, så man vil gerne have D-mark for eksempel i stedet for DDR-mark, som ikke var en valuta man brugte i udlandet for eksempel. Så det vil de gerne deltage i, og det sker også. Så kommer der en valutareform i sommeren 1990 og så den rent faktiske genforening den 3. oktober 1990, hvor hele processen er afsluttet.

00:21:06 Vært

Ej, det er virkelig spændende, Detlef, og jeg ville rigtig gerne snakke mere om det, men vi skal desværre til at runde af, men jeg vil rigtig gerne, hvis jeg lige må stille dig et sidste spørgsmål, så kunne jeg godt tænke mig at høre om, hvis nu man gerne vil vide endnu mere om murens fald eller læse om det i en anden kontekst, har du så nogle anbefalinger til det?

00:21:25 Detlef Siegfried

Altså. For det første vil jeg gerne anbefale en film som hedder Good Bye, Lenin! som kom i starten af 2000, 2003 eller sådan noget, som skildrer den her omvæltningssituation, set fra en DDR-families perspektiv på en sjov og virkelig interessant og tankevækkende måde. Og så er der to litteraturanbefalinger, den ene er på tysk desværre, men det er også selvfølgelig tysk litteratur, som er relevant for det her.

Forfatteren hedder Klaus Dietmar Henke og bogen hedder simpelthen 'Die Mauer' og er udkommet i 2011. Og så er der en engelsk bog, som er skrevet af en af de mest fremragende forfattere eller eksperter på den kolde krig. Det er den norske historiker Odd Arne Westad og bogen hedder 'The Cold War: A World History'. Den udkom i 2017 og er virkelig fantastisk.

00:22:22 Vært

Fedt. Det synes jeg var nogle rigtig gode anbefalinger, og så vil jeg bare sige 1000 tak, fordi du havde lyst til at være med i dag. Det har været super spændende.

00:22:29 Detlef Siegfried

Ja, tak for invitationen

00:22:32 Vært

Selv tak.

00:22:51 Outro

Du lyttede til 'Vi elsker eksperter' en podcast produceret på Institut for Engelsk, Germansk og Romansk på Københavns Universitet.